חיי שרה ג

א. בהפטורת פרשתנו (בריש ספר מלכים) מסופרי ע"ד השתלשלות הדברים שהביאו לשבועת דוד לבת שבע „כי כאשר נשבעתי לך בה' אלקי ישראל לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי והוא ישב על כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה"[2].

ובהמשך הכתובים[3] מסופר שדוד צוה לצדוק הכהן ולנתן הנביא ובניהו בן יהוידע להרכיב את „שלמה בני על הפרדה אשר לי" („סימן לו שימלוך ותחלת הגדולה שאין הדיוט רוכב על סוסו של מלך"), „ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל גו' ואמרתם יחי המלך שלמה"[4], וכן עשו בפועל בחיי דוד, וכמ"ש בהמשך הכתובים[5], ועד שיונתן בן אביתר הכהן סיפר לאדוני' איך ששלמה מלך, „וגם ישב שלמה על כסא המלוכה", „וגם ככה אמר המלך ברוך ה' אלקי ישראל אשר נתן היום יושב על כסאי ועיני רואות"[6], ואדוני' ירא את המלך שלמה ואחז בקרנות המזבח שלא יהרגהו שלמה ע"ז שמורד במלכותו[7].

ומזה נראה, שמה שאמר דוד „כי כן אעשה היום הזה" היינו (לא רק הבטחה ששלמה ימלוך לאחרי פטירת דוד, אלא) ששלמה הוכתר למלך בחיי דוד[8].

וצריך ביאור: א) הרי אמר לו הקב"ה לדוד[9] „כבר הגיעה מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", דמשמע מזה שמלכות שלמה לא הותחלה עד לאחרי פטירת דוד. ב) ובכלל הרי אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד[10] (וכמאמר[11] דבר אחד לדור כו'), וכנ"ל ש„אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא"[12]?

מצינו אכן כמה שמלכו בחיי אבותיהם (כמו יהושפט שהמליך את יורם בחייו שנתיים[13], אחזיהו שמלך בחיי יהורם אביו[14], עוזי' בימי אביו אמציהו[15], ועוד כיו"ב), אבל שם עברה המלוכה מהאב אל הבן, ונתבטלה מלוכת האב

1) מ"א א, ה ואילך.

2) שם, ל.

3) שלכמה מנהגים אומרים גם המשך הפסוקים דמ"א בהפטורה, משא"כ לפי מנהגנו מסיימים (כמנהג הרמב"ם בסדר תפלות שלו בסוף ספר אהבה. ועוד) בפסוק לא – ראה בפרטיות לקו"ש חכ"ה ע' 107. וש"נ.

4) שם, לג-לד. ובפרש"י.

5) שם, לח ואילך.

6) שם, מו. מח.

7) ראה שם, נ ואילך. אלא שלפועל לא נהרג (ראה מ"א שם, נב „ויאמר שלמה אם יהי' לבן חיל גו'". ולהעיר ממגילה יד, ריש ע"ב). וראה לקמן סעיף ו והערה 47.

8) ראה מלבי"ם בפסוקים הנ"ל (מו, מח. נא. ועוד). וראה מצו"ד שם, ל.

ולהעיר שגם דוד נמשח בחיי שאול (ש"א טז, יג). אבל עדיין לא מלך דוד אז. וראה ש"ב (ב, ד. ה, ג) שנמשח עוה"פ כשקבלוהו למלך בפועל, ובשו"ת אבני נזר דלקמן הערה 16 (אות יב) שעד אז לא הי' לו דין מלך. וראה מגילה שם „עדיין שאול קיים כו'". ולהעיר מגבורת ארי ליומא כב, ב. ועוד. ואכ"מ.

9) שבת ל, סע"א.

10) ראה חולין ס, ב. פרש"י בראשית א, טז. ועוד.

11) סנהדרין ח, א. רש"י וילך לא, ז.

12) ראה חכמת מנוח לשבת שם.

13) פרש"י מ"ב ח, טז.

14) פרש"י שם ט, כט.

15) פרש"י שם יד, כב: טו, ח.

(כיון שלא הי' ראוי למלוך מחמת חולי וכיו"ב), וכמבואר במפרשים[16], שהוא ע"ד מ"ש בתשובת הרשב"א[17] (והובא ב־רמ"א[18]) ב„ש"ך שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים . . שאם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם", ו־עד"ז הוא לענין ירושת המלוכה, דכאשר אין האב יכול למלוך מאיזו סיבה זוכה הבן במלוכה בתורת ירושה (בחיי האב); משא"כ בנדו"ד, אף שהי' זה בעת ש„ה־מלך דוד זקן"[19], מפורש בדברי הימים[20] שדוד מלך בפועל גם אחרי שנמשח שלמה למלך[21].

ואין זה דומה להזמן שברח דוד מפני אבשלום בנו (באמצע ימי מלכותו), ואי־תא בירושלמי[22] ד„אותן ששה חדשים ש־הי' דוד בורח מפני אבשלום בשעירה הי' מתכפר כהדיוט", שהרי זה הי' בעל כרחו (מחמת בריחתו מפני אבשלום), אבל אין מסתבר שיעביר המלוכה מידו ברצונו בחייו.

ובפרט שי"א[23], שגם באותן ששת החדשים הי' לו דין מלך[24], אלא שבנוגע לשעיר יש דין מיוחד שאינו אלא במי „שאין על גביו אלא ה' אלקיו"[25], וכיון שדוד הי' אז נרדף והי' ירא מפני אבשלום לא מקרי „אין על גביו אלא ה' אלקיו" בפועל.

ופשיטא שאין זה דומה כלל להא ש־מצינו מלכי בית דוד ומלכי ישראל בזמן אחד, ולדעת הרמב"ם[26] „נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל כו' הרי זה מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו" — כי שם שני המלכים הם בשני מקומות שונים, זה ביהודה וזה בישראל [נוסף על החילוק בסוג המלוכה שזה ממלכי בית דוד וזה ממלכי ישראל, ששונים במהו־תם, כדלקמן בארוכה].

ב. לכאורה הי' אפשר לבאר זה, ע"פ דברי הגמ'[27] „עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר שנאמר[28] ועבדו את ה"א ואת דוד מלכם אשר אקים להם, הקים לא נאמר אלא אקים א"ל ר"פ לאביי וה־כתיב[29] ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר", „מלך ושני לו כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך" (פרש"י)[30]. שמזה מובן, שגם במלכות בית דוד עצמה, יש אפשרות של שני גדרים במל־

16) ראה שו"ת דברי נחמי' אה"ע סמ"ח בסופו. שו"ת אבני נזר יו"ד סשי"ב אות פה ואילך (וע"ש אות פז הרא" מיוחם בן עוזי' ע"פ הוריות י', א). וראה צפע"נ להוריות יא, ב ד"ה התם שבט.

17) ח"א סי' ש.

18) או"ח סנ"ג סכ"ה.

19) מ"א בתחלתו.

20) דה"א קאפיטל כח־כט. וראה אברבנאל למלכים כאן.

21) ראה מלבי"ם שם כט, כו־כח. ולכאורה גם זה ד„וימליכו שנית לשלמה בן דויד וימשחו לה' לנגיד" (דה"א שם, כב), שנמלך לא רק ע"י אנשי ירושלים, הי' גם בחיי דוד (ראה רד"ק עה"פ. אברבנאל כאן).

22) ר"ה פ"א ה"א. הוריות פ"ג ה"ב.

23) ראה שו"ת אבני נזר שם בהגהה לאות כו. ועוד. אבל ראה מאירי הוריות יא, סע"א. פרשת דרכים דרוש יא בסופו. ועוד.

24) שלכן שמעי שקללו אז הי' לו דין מורד במלכות וחייב מיתה — ראה ש"ב יט, כב. מ"א ב, ח. שם, לו ואילך (ובמפרשים שם). צפע"נ להוריות י', א ד"ה פרט. אבל להעיר מרש"י ש"ב יט, כג.

25) משנה הוריות י', א. וראה רמב"ם הל' שגגות פט"ו ה"ו.

26) הל' מלכים פ"א ה"ח.

27) סנהדרין צח, סע"ב.

28) ירמי' ל, ט.

29) יחזקאל לז, כה.

30) וראה ראב"ד שם ספ"א. צפע"נ עה"ת ויחי מט, ט. לקו"ש חל"ה ע' 206 ואילך.

כות, קיסר ופלגי קיסר, ולפ"ז אפשר לומר מעין זה גם בתחלת מלכות בית דוד, במלכות שלמה ודוד, ששניהם היו מלכים, אלא שהם ע"ד קיסר ופלגי קיסר.

אבל גם זה דוחק, כי פשוט ששני "מלכים" אלו אינם שוים בתוקף מלכותם, וכלשון הגמ' "ופלגי קיסר" (חצי קיסר), "ושני לו", ולא מצינו שבאותו הזמן הי' אחד משניהם (דוד או שלמה) באופן ד"שני לו".

ג. ויש לומר בזה, בהקדם ביאור דברי הרמב"ם בנוגע לירושת המלכות, וז"ל[31]: "מאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם שהמלכות ירושה שנאמר[32] למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל . . ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם, והוא שיהי' הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה", ואח"כ ממשיך הרמב"ם בנוגע למלכות בית דוד "כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם שנאמר[33] כסאך יהי' נכון עד עולם ולא זכה אלא לכשרים כו' אע"פ שלא זכה אלא לכשרים לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם, הקב"ה הבטיחו בכך כו'".

ולכאורה דברי הרמב"ם צריכים ביאור: מאי קמ"ל הרמב"ם באריכות דבריו אודות מלכות דוד, "כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם כו' ולא זכה אלא לכשרים כו'" — הרי הן הן הדברים ש־כתב לעיל בנוגע לכל מלך (ולא רק מלכות אלא כל שררה ומינוי שבישראל), ומהו החידוש בדוד המלך לגבי שאר המלכים?

לכאורה יש לומר, דאף ש"המלכות ירושה", מ"מ אפשר להיות שהמלכות תפסק מזרעו כי לא יהי' לו בן הראוי למלא מקום אבותיו בחכמה וביראה, וזהו החידוש במלכות בית דוד, שהקב"ה הבטיחו ש"לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם", משא"כ בשאר מלכים (וכן בשאר שררות), שאף שהיא ירושה, אין הכרח והבטחה שלא תפסק מזרעו.

אבל קשה לומר שזו בלבד היא כוונת הרמב"ם — שהרי תוכן ענין זה כותב הרמב"ם בהמשך הפרק[34], וז"ל "מלכי בית דוד הם העומדים לעולם שנאמר כסאך יהי' נכון עד עולם אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו", ואמאי הכפיל את דבריו עוה"פ אודות הבטחה זו לדוד, שמלכותו תכון לעולם?

ועוד זאת: מזה שהרמב"ם כייל הך ענין ש"לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם" עם פרטי דיני ירושת המלכות, משמע, שאין זה ענין צדדי (שהקב"ה הבטיחו שבפועל תכון מלכותו לעולם), אלא זה נוגע לעצם גדר ירושת המלכות אצל מלכי בית דוד. והיינו שיש חילוק עיקרי בין ירושת מלכות בית דוד לירושת המלכות בשאר מלכים (ושאר עניני שררה ומינויין שבישראל).

ונת' בזה במ"א[35] ע"פ דיוק לשון הרמב"ם "כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם", והיינו שדוד זכה לא רק

31) הל' מלכים שם ה"ז.
32) שופטים יז, כ.
33) ש"ב ז, טז.
34) בה"ט.
35) ראה לקו"ש חכ"ח ע' 109 ואילך. וש"נ.

ל„מלכות" אלא ל„כתר מלכות", ש„כתר מלכות" לא נמצא אלא במלכי בית דוד בלבד. ועד"ז כותב הרמב"ם אח"כ[36] „נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל כו' ה"ז מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו אע"פ שעיקר המלכות לדוד כו'" — הרי שאף שחלים כל דיני המלך על המלך משאר שבטי ישראל, מ"מ אין בו „עיקר המלכות" שזה שייך לזרע דוד בלבד.

ולכן כותב הרמב"ם בספר המצות[37] שכל מלך שאינו מ„זה הזרע הנכבד, לענין מלכות נכרי קרינא בי' כמו שכל זרע אחר בלתי זרע אהרן לענין עבודה זר קרינא בי'" — כי מלכות בית דוד היא חפצא אחרת בענין המלוכה.

ד. וההסברה בזה:

ענין המלכות יכול להיות בשני אופנים: א) התפקיד של מלוכה, שהן הפעולות והנהגות המלוכה (בלשון הכתוב[38] „אשר יצא . . ואשר יבא לפניהם", וכן הפרטים שביארם שמואל הנביא[39]). ב) מלך בעצם[40], היינו שהוא איש מנושא בעצם (ובדרך ממילא הוא מתנהג כמלך).

וזהו הענין ד„כתר מלכות" שזכה בו דוד, „לו ולבניו הזכרים עד עולם" — לא רק שהם ימלכו בפועל, אלא שהם יהיו מלכים בעצם. והוא „עיקר המלכות" הי שייך לזרע דוד בלבד, כי אינו רק הנהגת המלוכה, אלא ההתנשאות שבנפש, שניתן בדוד וזרעו עד עולם.

ועפ"ז מובן קשר הדברים ברמב"ם, שבהמשך לדיני ירושת המלכות (ושאר שררות ומיניין שבישראל), כותב ע"ד ירושת מלכות בית דוד, ומדייק שהיא באופן ש„לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם" — שאין זו הבטחה צדדית, אלא ענין המוכרח מצד עצם גדר דמלכות בית דוד:

כאשר המלוכה היא רק באופן של מינוי למילוי תפקיד, הרי זה דבר נוסף על מציאות האדם, ובמילא שייך בזה הפסק: משא"כ במלכות בית דוד, ה"ז שהם מלכים בעצם, זה נעשה מהותם ועיקרם, שכח המלוכה וההתנשאות מוטבע בעצם נפשם, ובמילא אין שייך בזה הפסק, והוא עובר בדרך ממילא מאב לבנו.

ה. ע"פ כל הנ"ל מובן, שיש חילוק יסודי בגדר ירושת המלכות בין מלכי בית דוד ושאר מלכים (וכן כל השררות והמיניין) שבישראל:

בשאר מלכים שאינו אלא ירושת תפקיד ה"ז דומה לכל ירושת נחלה, שהמוריש יש לו „בעלות" על תפקיד פלוני (ע"ד שאר רכושו ונכסיו שהוא הבעלים עליהם), שהוא מוריש לבניו (וכהדגשת הרמב"ם כאן[41] „כל הקודם בנחלה קודם לירושת המלוכה"):

משא"כ אצל מלכות בית דוד אין זו כמו ירושת נכס, אלא הוא ענין הבא בדרך ממילא, שע"י ש„זכה דוד בכתר מלכות", „הרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם", שבדרך ממילא נטבע בהם כח המלוכה עד עולם.

[ועפ"ז י"ל, דמ"ש הרמב"ם[41] בנוגע למלכי בית דוד „ולא זכה אלא לכשרים" אינו ענין לתנאי ירושת המלכות

36) ה"ח.

37) מל"ת שס"ב. וראה השקו"ט בביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"ג פרשה ז (קיח, ג). ואכ"מ.

38) פינחס כז, יז ובספרי (ורש"י) שם.

39) ש"א ח, יא ואילך. רמב"ם הל' מלכים ספ"ד.

40) ראה המשך תער"ב פקכ"ב. ובכ"מ.

41) בה"ז שם.

שכתב לפנ"ז „והוא שיהי' הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה" – אלא הם שני דברים שונים: התנאי ד„ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה" נוגע לירושת תפקיד המלוכה, דרק מי שיש בו חכמה ויראה יכול להנהיג המלוכה כראוי; אבל כוונת הרמב"ם „ולא זכה אלא לכשרים" היא לענין ירושת „כתר מלכות", שכח המלוכה המיוחד למלכי בית דוד אינו עובר אלא לזרעו ה־כשרים, ולא לזרעו שאינם כשרים, שהם אינם זוכים בכתר מלכות („שלא זכה אלא לכשרים")].

ו. והנה ע"פ הנ"ל נחתינן לעוד הפרש יסודי בין מלכי ישראל ומלכי בית דוד – בנוגע למצב הבן בחיי האב:

אצל שאר מלכים (וכל השררות) ש־גדר מלכותם אינו אלא התפקיד דמלו־כה, מובן, שכל זמן שהאב חי וקיים, א"א שיחול על הבן שום גדר של מלכות (כ"ז שאביו עדיין מולך), כי תפקיד המלוכה לא יתכן אלא לאחד. וגם אם הוא בן הראוי למלא מקום אבותיו – הרי כל זמן שאביו מולך אין להבן כלום בענין המלכות (כמו בירושת נכסים, שכ"ז שהמוריש בחיים אין להבן שום בעלות על נכסי האב), והוא רק בגדר ראוי ליורשו[42].

משא"כ אצל מלכי בית דוד, כיון שיש אצלם כתר מלכות, שכח המלוכה מוטבע בעצם נפשם, הרי זהו ענין הקיים גם בחיי אביו[43].

ועפ"ז י"ל שזו היתה פעולתו של דוד בהמליכו את שלמה בחייו:

אע"פ שזכה שלמה בכתר מלכות תיכף משנולד, להיותו זרע כשר, והי' לו כח המלוכה בעצם, מ"מ, כל זמן שדוד הי' בחיים ומלך בפועל, הרי כח ה־מלוכה של שלמה הוא רק „בכח" ולא „בפועל", כי אין הכרח שימלוך בפועל [דלא מיבעי אצל שלמה שהיו לו עוד אחים ואין וודאות שהוא יהי' המלך, אלא גם אם הי' מדובר בבן יחיד, הרי אפשר שימות בן בחיי האב ולעולם לא ימלוך בפועל];

אבל על ידי בחירת דוד בשלמה בנו וציווי למושחו, חל ע"ז על שלמה שם מלך, היינו לא רק שעתיד הוא לירש את המלוכה מדוד, אלא יש עליו שם מלך בפועל (כיון שזכה ב„כתר מלכות").

ואין זו סתירה להכלל שאין שני מלכים משתמשים בכתר אחד – כי ה־דיוק בזה הוא „משתמשים בכתר אחד", דהיינו הנהגת המלוכה בפועל, שזה אינו שייך להיות על ידי שנים בבת אחת (ובפרט שאין דיעותיהן שוות וכו'[44]), ואין מלכות אחת נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא: אבל עצם שם מלך, שתלוי ב„כתר מלכות" וכח המלוכה שניתן לדוד ולזרעו עד עולם, אפשר לחול על שנים בזמן אחד.

[ובעומק יותר יש לומר, ש„שם מלך" החל על שלמה אינו בסתירה לשם מלך דדוד – כי היינו הך, ד„כתר מלכות" של שלמה אינו אלא „כתר מלכות" של דוד (וכן בכל מלכי בית דוד, ש„כתר מלכות"

---

42) אלא שבזה שינוי בין ירושת נחלה לירושת שררה (ראה בהנסמן בהערה 16), שירושת נחלה היא רק לאחר מיתה, וירושת שררה אפשרית גם בחיים, שממלא מקום אבותיו בשררה זו.

43) וי"ל שגם בשאר מלכי בית דוד הנ"ל (ס"א) לא נפקעה המלוכה מהאב כשנעשה הבן מלך, משא"כ במלכי ישראל, דכאשר הבן ירש המלוכה בחיי האב נפקעה לגמרי מהאב. וראה צפע"נ ל־הוריות י', א ד"ה פרט.

44) ראה סנהדרין לח, א. ספרי (ורש"י) פינחס כז, יח. ועוד. ובמילא אין גדר שררה והנהגת ה־מלוכה של א' שווה לחבירו.

שלהם הוא אותו הכתר, וכמרומז ב־חז"ל[45] שהסימן למלכי בית דוד הוא ש־כתר דוד „הולמתו", כי כתר מלכות של מלכי בית דוד הוא עצם אחד, וי"ל ש־הוא עצם כח המלוכה, שלמעלה מהת־חלקות].

וכן בענייננו, שהנהגת המלוכה היתה בפועל (רק) על ידי דוד[46] (ואם מצינו ענינים של הנהגת המלכות אצל שלמה בחיי דוד, אין זה אלא בשליחותו של דוד אביו[47], ולא כמלכות נפרדת)*[47]; אבל מ"מ חל שם מלך על שלמה בחיי דוד (לאחרי שנמשח[48]), כיון שיש אצלו „כתר מלכות".

ז. ויש להוסיף ביאור בזה שמצינו ענין כזה — מלך בחיי האב (כשלא נפקע המלכות מן האב) — רק אצל דוד ו־שלמה:

ידועים דברי הרמב"ם[49] „אין מלך למי שמאמין תורת משה רבינו אלא מזרע דוד ומזרע שלמה דוקא" (והוא בכלל העיקר הי"ב מהי"ג עיקרים[50]). ובזה מתורץ לשון הגמ'[51] „דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותן", דלכאו־רה איך מתאים להוסיף „ושלמה" (כאילו זוהי מלכות נפרדת), והרי מלכות שלמה היתה ירושה דמלכות דוד (ומשיחת שלמה היתה רק „לסלק המחלוקת" מפני אדוני')? אלא משום שמלכות שלמה (ומשיחתו) יש בה גם התחלת ענין חדש, כי הנצחיות דמלכות בית דוד „עד עולם" נפעלת דוקא ע"י דוד ושלמה יחד[52].

ועפ"ז יש לומר, שמטעם זה היו שניהם מלכים בזמן אחד[53], כי בזמן זה בא לידי ביטוי ענין זה שבמלכותם, ש־בגלל שניהם היא מלכות נצחית.

(משיחות י"ב וט"ו תמוז תשמ"ה)

---

45) ע"ז מד, סע"א. וראה גם סנהדרין כא, ב ובפרש"י. וראה הנסמן בהערה 40.

46) כדמוכח בדה"א כח־כט, כג"ל.

47) אבל שליחות זו אינה אפשרית בכל אדם, אלא מי שהוא „כמותו" דהמשלח, היינו מלך כמותו, כמו שלמה שהי' מלך כמותו ד„דוד". וכמו שב־שליחות בכלל צריך השליח (לכל לראש) להיות כמותו דהמשלח, וחש"ו לאו בני שליחות נינהו, כמשנ"ת במק"א.

*47) וי"ל שלכן לא נהרג אדוני' מדין מורד במלך (ראה לעיל הערה 7). ואכ"מ.

48) שלדעת הרמב"ם הוצרך לזה בנוגע ל־שלמה לסלק המחלוקת (הל' כלי המקדש פ"א הי"א. הל' מלכים ספ"א).

49) סהמ"צ שבהערה 37 — ע"פ הוצאת קאפח (ועד"ז בהוצאת העלייר). ולפנינו — בשינוי קצת.

50) ברמב"ם פיהמ"ש פ' חלק.

51) מגילה יד, א. וש"נ.

52) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 108 ואילך.

53) להעיר מזה שאמרו (זח"א קנו, רע"א. רכה, סע"ב. ועוד) דבזמן שלמה קיימא סיהרא באשלמותא (וראה גם שמו"ר פט"ו, כו), והרי זה שייך בין לדוד (דור י"ד) ובין לשלמה (דור ט"ו), שהרי מילוי ושלימות הלבנה היא חצי כ"ט י"ב תשצ"ג (ב"י או"ח סתכ"ו) שהוא בין י"ד לט"ו, קודם לשלמות ט"ו יום.